

ΔΕΥΤΕΡΟ ΒΙΒΛΙΟ

Πρώτο Κεφάλαιο

Η λατινική σταυροφορία. Ο Δάνδολος την κατευθύνει προς το Βυζάντιο. Συμφωνητικό των σταυροφόρων με το νεαρό Αλέξιο. Αποκατάστασή τους, αυτού και του πατέρα του, στον ελληνικό θρόνο. Άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους λατίνους. Η στάση του πάπα απέναντι σ' αυτό το γεγονός. Η μοιρασιά του ελληνικού κράτους ανάμεσα στους λατίνους. Ο Βονιφάτιος βασιλιάς της Θεσσαλονίκης. Δημιουργία της λατινικής αυτοκρατορίας υπό τον Βαλδουίνο της Φλάνδρας. Η Δύση και ο ελληνικός πολιτισμός. Η εκστρατεία του Βονιφάτιου στην [κυρίως] Ελλάδα. Ο Λέων Σγουρός τύραννος της Ναυπλίας, του Άργους και της Κορίνθου. Ο Ακομινάτος τον αναγκάζει να εγκαταλείψει την Αθήνα. Ο Βονιφάτιος στην [κυρίως] Ελλάδα. Τα τιμάρια Βοδονίτζα και Σάλωνα. Παραχώρηση της Θήβας στον Όθωνα ντε Λα Ρος. Είσοδος των Φράγκων στην Αθήνα. Ο Βονιφάτιος παραχωρεί την Αθήνα στον Όθωνα ντε Λα Ρος. Πολιορκία του Σγουρού στον Ακροκόρινθο.

1. Η φυγή ενός βυζαντινού πρίγκιπα στη Δύση, μια σταυροφορία και οι τολμηρές βλέψεις της Βενετίας να κυριαρχήσει στη Μεσόγειο συνέπεσαν, για να προκαλέσουν ένα από τα πιο μεγάλα γεγονότα του 13ου αιώνα, τη βίαιη ανατροπή του ελληνικού κράτους από λατίνους κατακτητές.

Αυτό το γεγονός καθεαυτό σάθηκε μια σύμπτωση που άφησε τον κόσμο κατάπληκτο. Αποτέλεσε όμως και την πραγματοποίηση μιας πολιτικής και εκκλησι-

χοτικής τάσης που, πηγάζοντας απ' την τραχιά αντίθεση της Δύσης προς την ελληνική Ανατολή, εδραιώθηκε στην ιστορική συνείδηση της Δύσης, πρώτα υπό τους Νορμανδούς κυρίαρχους της Σικελίας και μετά κατά τη διάρκεια των σταυροφοριών. Απ' τη στιγμή κιόλας που ήρθαν στην Κωνσταντινούπολη οι πρώτοι σταυροφόροι υπό τον Γοδεφρείδο του Μπουγιόν και τον Βοημούνδο, οι φιλύποπτοι Έλληνες τους απέδωσαν την κρυφή πρόθεση, με πρόσχημα την απελευθέρωση της Ιερουσαλήμ να κατακτήσουν την Αυτοκρατορία.¹ Στους Λατίνους το εθνικό και θρησκευτικό μίσος εναντίον του Βυζαντίου είχε φτάσει σε τέτοιο ύψος, που το 1147 γάλλοι βαρώνοι και επίσκοποι προσπάθησαν να πείσουν το βασιλιά της Γαλλίας Λουδοβίκο Ζ', που έφευγε σταυροφόρος, να συμμαχήσει με τον Ρογήρο της Σικελίας, για να κυριέψει την Κωνσταντινούπολη και να καταλύσει το κράτος των Ρωμαίων. Η ίδια σκέψη απασχόλησε κατά τη διάρκεια της Τρίτης σταυροφορίας, το 1190, τον αυτοκράτορα Φρειδερίκο Α' και κατόπι και τον γιο του Ερρίκο Γ', τον κληρονόμο του οίκου των Νορμανδών.² Στην πραγματικότητα αυτή την εποχή η Ιερουσαλήμ ήταν μόνο ένα πρόσχημα, γιατί σκοπός ήταν οι ελληνικές επαρχίες που την κατοχή τους επιδίωκε κάθε ισχυρός ηγεμόνας της Ευρώπης.³

Το κακούργημα του Αλέξιου Γ', που εκθρόνισε και

1. Άννης Κομνηνής «Αλεξιάς», βιβλ. Χ, σελ. 5 κ.ε.

2. L. Stieit, «Venedig und die Wendung des vierten Kreuzzuges gegen Konstantinopel», 1887, σελ. 18 κ.ε.

3. Le Bret, «Staatsgeschichte der Republik Venedig», τ. Α', σελ. 400. Εν πάση περιπτώσει αυτό το λέει ρητά ο Cinnamus, εκδ. Βόννης, σελ. 67.

τύφλωσε τον αδερφό του, έδωσε το κίνητρο για ένα καταγιισμό τραγικών και μοιραίων γεγονότων που ξέσπασαν πάνω στην Ανατολή. Ο Αλέξιος, ο νεαρός γιος του εκθρονισμένου αυτοκράτορα Ισαάκιου 'Αγγελου, διέφυγε το 1201 στην Αγκώνα· προσέτρεξε στον πάπα ζητώντας βοήθεια, μετά στη Γερμανία, στον Φίλιππο Χόενστάουφεν, σύζυγο της αδερφής του Ειρήνης. Ο γερμανός βασιλιάς συνέλαβε το σχέδιο να ξανανεβάσει τον πεθερό του στον αυτοκρατορικό θρόνο και να χρησιμοποιήσει γι' αυτό το σκοπό την επικείμενη σταυροφορία της γαλλικής, φλαμανδικής και λουβαρδικής ιπποσύνης. Έστειλε τον φυγάδα στο μαρκήσιο Βονιφάτιο του Μομφερά [Μομφερρατικό], έναν απ' τους λαμπρότερους ηγεμόνες της εποχής του. Αυτός ο ήρωας ήταν ο μόνος επιζών από πέντε γιους του μαρκήσιου Γουλιέλμου του Γέρου, απ' το Μομφερά της βόρειας Ιταλίας. Οι αδερφοί του είχαν διαπρέψει στην Ανατολή. Ο πιο μεγάλος, ο Γουλιέλμος ο Μακροσπάθης [Lungaspada], είχε πάει το 1175 στην Ιερουσαλήμ, παντρεύτηκε εκεί τη Σίβυλλα, κόρη και κληρονόμο του βασιλιά Βαλδουίνου Δ' και πέθανε το 1177, λίγο πριν γίνει ο ίδιος βασιλιάς. Ο γιος του έγινε αργότερα ο βασιλιάς Βαλδουίνος ο Ε'. Ο δεύτερος αδερφός, ο Ραϊνέριος [Ράινερ], είχε κατακτήσει απ' το 1179 μια λαμπρή θέση στην Κωνσταντινούπολη· ως σύζυγος της πριγκίπισσας Μαρίας, μιας κόρης του αυτοκράτορα Μανουήλ, ονομάστηκε καίσαρ, και μάλιστα και βασιλιάς της Θεσσαλονίκης· όμως και ο ίδιος και η σύζυγός του έπεσαν θύματα εκείνης της αιματηρής επανάστασης, με την οποία απόχτησε το αυτοκρατορικό στέμμα ο Ανδρόνικος. Αλλά και ο τρίτος αδερφός, ο Κορράδος, απόχτησε φήμη πρώτα στην Κωνσταντινούπολη και-

μετά στη Συρία, όπου παντρεύτηκε την Ισαβέλλα, αδερφή της Σίβυλλας, απόκτησε δικαιώματα επί του θρόνου της Ιερουσαλήμ και χάθηκε με ύπουλη δολοφονία. Έτσι ο Βονιφάτιος, ο τελευταίος απ' τους ήρωες γιους του γερο-Γουλιέλμου, είχε συνάψει μέσω του οίκου του στενούς δεσμούς με το Βυζάντιο και την Ανατολή. Φίλος, συγγενής μάλιστα, των Χόενστάουφεν, πολέμησε το 1194 στη Σικελία υπέρ του αυτοκράτορα Ερρίκου Γ'. Η φήμη του ήταν μεγάλη και στην Ιταλία και στη Γαλλία. Μετά τον ξαφνικό θάνατο του Θεοβάλδου Γ', κόμη της Καμπανίας, εκλέχτηκε στη θέση του ηγέτης των σταυροφόρων που συγκεντρώνονταν στη Βενετία.¹

Αυτή τη σταυροφορία, την τέταρτη, που συνήθως την αποκαλούν λατινική, την είχε κινησει ο πάπας. Συμμετείχαν σ' αυτήν ισχυροί υποτελείς ηγεμόνες και ιππότες, Γάλλοι, Βέλγοι, Λομβαρδοί και λίγοι Γερμανοί, όπως ο νεαρός κόμης της Φλάνδρας Βαλδουίνος, ο στρατάρχης της Καμπανίας Γοδεφρείδος Βιλλαρδουίνος, ο κόμης Ούγος του Αγίου Παύλου, ο Λουδοβίκος του Μπλουά, ο Πέτρος του Μπρασέιγ, ο Κόνων του Μπετύν, οι δυο Σαμπλίτ και πολλοί άλλοι ευγενείς. Η εκστρατεία, σύμφωνα με τα σχέδια των πολεμάρχων και του πάπα, όφειλε να κατευθυνθεί προς την Αίγυπτο, το κλειδί της Συρίας. Οι Βενετσιάνοι όμως, που προσκολλήθηκαν στους σταυροφόρους υπό την ηγεσία του μεγάλου δόγη τους, προσπαθούσαν να ξεστρατίσουν το στράτευμα των προσκυνητών απ' τη χώρα του Νείλου, με την οποία διατηρούσαν κερδοφόρες εμ-

1. C. Desimoni, «Il Marchese di Montferrat Guglielmo il Vecchio e la sua famiglia» στο *Giornale linguistico di Archeologia* 1885, σελ. 321 κ.ε.

πορικές σχέσεις, που τις ευνοούσε ο σουλτάνος της Μαλέκ-Αντέλ.

Χρειάστηκε να συμπέσουν πολλές διαφορετικές περιστάσεις, για ν' αφαιρέσουν απ' τη σταυροφορία το χριστιανικό της χαρακτήρα και, μπροστά στα μάτια του αιφνιδιασμένου πάπα, να τη μετατρέψουν από άγια στην πιο ανίερη επιχείρηση που είχε δει ως τότε ο κόσμος. Ο ενενηντάρης εσχατόγερος Ερρίκος Δάνδολος, ο πιο μεγαλεπήβολος πολιτικός ηγέτης της εποχής του, δόγης της Δημοκρατίας από το 1192, ήταν ο υποκινητής αυτού του εκπληκτικού δράματος. Βέβαια τον ερέθιζε ο πόθος να εκδικηθεί [τους Βυζαντινούς] που τον τύφλωσαν με πανουργία, μ' ένα κοίλο καθρέφτη, όταν βρέθηκε κάποτε, απεσταλμένος της Βενετίας, στην αυλή του Μανουήλ. Όμως πολύ πιο σημαντικό κίνητρο για τις ενέργειές του ήταν η πεποίθησή του ότι η εκθρόνιση του Αλέξιου Γ', που ήταν αποφασιστικά εχθρικός προς τη Βενετία ενώ είχε φιλικές διαθέσεις προς τους Πιζανούς, και η αποκατάσταση της δυναστείας που αυτός είχε διώξει, θα προσπόριζε αμέτρητα κέρδη στη Δημοκρατία.¹ Η κραταιά Πόλη της Λιμνοθάλασσας από καιρό είχε αποδεσμευτεί απ' την παλιά της σχέση υποτέλειας προς το Βυζάντιο κι ακόμα κι απ' τη συμμαχία της μαζί του κι είχε στραφεί προς τη Δύση. Συμμαχώντας με τα συμφέροντα της Δύσης επιδίωκε τα δικά της κρατικά συμφέροντα.

Ο Δάνδολος προσεταιρίστηκε το μαρκήσιο Βονιφάτιο υπέρ του μυστικού σχεδίου του, ν' αλλάξουν την κατεύθυνση [της σταυροφορίας] από την Αίγυπτο ή τη Συρία προς την Κωνσταντινούπολη. Σύμφωνα μ' ένα

1. Νικήτα Χωνιάτη, «*De Alexio*», βιβλίο II, στ. 9.

νέο συμφωνητικό με τους σταυροφόρους, οι οποίοι δεν είχαν να πληρώσουν ολόκληρο το ποσό για το μεταφορικό στόλο που είχαν νοικιάσει απ' τη Βενετία, ο δόγης οδήγησε τον Οκτώβριο του 1202 τον τεράστιο στόλο πρώτα στη Ζάρα, για να κυριέψει για λογαριασμό της Δημοκρατίας αυτή την πόλη, που τον καιρό εκείνο αναγνώριζε την επικυριαρχία του βασιλιά της Ουγγαρίας. Αυτό συνέβη παρά τη ρητή απαγόρευση του πάπα να επιτίθενται σε χριστιανικές χώρες. Στη Ζάρα ξεχειμώνιασε το στράτευμα των προσκυνητών και εδώ εμφανίστηκαν απεσταλμένοι του γερμανού βασιλιά Φιλίππου και του πρίγκιπα Αλέξιου. Η πρότασή τους έλεγε συγκεκριμένα να πλεύσουν στην Κωνσταντινούπολη, εκεί να γκρεμίσουν τους σφετεριστές του θρόνου και να εγκαταστήσουν πάλι τον δικαιοματικό αυτοκράτορα. Δέχονταν να δώσουν μεγάλα ανταλλάγματα και μάλιστα την υποταγή της ελληνικής εκκλησίας στην αυθεντία του πάπα. Έτσι αποφάσισαν, παρά τις αντιρρήσεις μερικών ευσυνείδητων σταυροφόρων μεγάλης περιωπής, να εκστρατεύσουν προς την Κωνσταντινούπολη. Ο πρίγκιπας Αλέξιος επικύρωσε αυτοπροσώπως το συμφωνητικό, μόλις έφτασε στη Ζάρα. Αυτό το έγγραφο, όλο δυσκολεκπλήρωτες υποχρεώσεις, προκάλεσε την πτώση του βυζαντινού κράτους.

Ο στόλος των προσκυνητών απέπλευσε στις 24 Μαΐου 1203 απ' την Κέρκυρα, παρέκαμψε την Πελοπόννησο, αναπαύθηκε στην Εύβοια κι εμφανίστηκε στον Άγιο Στέφανο, μπροστά στην Κωνσταντινούπολη, στις 23 Ιουνίου. Η μεγαλούπολη καταλήφθηκε εξ εφθόδου, ο Αλέξιος Γ' διέφυγε και οι Έλληνες μόνοι τους ξαναέβασαν στις 18 Ιουλίου τον τυφλό Ισαάκιο στο θρόνο. Οι Φράγκοι τοποθέτησαν δίπλα στον πατέρα

και το γιο, που την 1η Αυγούστου στέφθηκε συναυτοκράτορας με το όνομα Αλέξιος Δ'. Έτσι αποκαταστάθηκε η εκθρονισμένη δυναστεία και τώρα έπρεπε να εκπληρωθούν οι όροι του συμφωνητικού με τους σταυροφόρους, που το είχε επικυρώσει και ο Ισαάκιος 'Αγγελος, πράγμα προφανώς αδύνατο.

Το ένα μετά το άλλο ακολούθησαν ρήξη των σταυροφόρων με τους δυο αυτοκράτορες, ξαναρχίνημα της πάλης για τον έλεγχο της Κωνσταντινούπολης, απελπισμένες λαϊκές εξεγέρσεις, τέλος ένα ανακτορικό πραξικόπημα, με το οποίο τον Ιανουάριο του 1204 κατέλαβε το θρόνο ο Μούρτζουφλος ως Αλέξιος Ε', ενώ ο αυτοκράτορας Ισαάκιος πέθανε κι ο γιος του ρίχτηκε στα σίδερα — κι όλ' αυτά εξωθούσαν τους κατεξοργισμένους Φράγκους στην απόφαση να καταλάβουν για λογαριασμό τους αυτό το μισητό Βυζάντιο. Τη συνθήκη που είχαν συνάψει με τους νόμιμους αυτοκράτορες που οι ίδιοι είχαν επανενθρονίσει, εκείνοι δεν την εφάρμοσαν και ήταν πια άκυρη. Η στρατιά των σταυροφόρων έπρεπε, αν εγκατέλειπε την Κωνσταντινούπολη, είτε να συνεχίσει την πορεία προς τη Συρία, αριθμητικά μειωμένη, δίχως εφόδια και δίχως υποστήριξη απ' τους Έλληνες, είτε ταπεινωμένη και ντροπιασμένη να γυρίσει πίσω. Η σιδερένια λογική των πραγμάτων τούς συγκράτησε. Ο δόγης άδραξε την ευκαιρία: τον Μάρτιο έκλεισε μια συμφωνία με τους πολεμάρχους για τη διαίρεση του κράτους που είχαν να κατακτήσουν και για την εγκατάσταση ενός λατίνου αυτοκράτορα. Αμέσως μετά άρχισε, στις 9 Απριλίου, η επίθεση εναντίον της πόλης. Η απόρθητη Βασίλισσα των θαλασσών, το Εμπορείο των ηπείρων, η μεγαλόπρεπη Αυτοκρατορική πόλη, μετά τη φυγή του Μούρ-

τζουφλου καταλήφθηκε εξ εφόδου στις 12 και 13 Απριλίου από λίγες χιλιάδες Βενετσιάνους, Γάλλους, Λομβαρδούς και Γερμανούς, πυρπολήθηκε, λεηλατήθηκε και μαρτύρησε από απερίγραπτες θηριωδίες.

Ήταν ένα απ' τα τολμηρότερα πολεμικά κατορθώματα που γνωρίζει η ιστορία. Το ασύλληπτο γεγονός και ό,τι επακολούθησε φάνηκαν στην κατάπληκτη Δύση σαν το αποκορύφωμα της ιπποτικής δόξας «από καταβολής κόσμου». Οι άνθρωποι εκείνης της εποχής είχαν δίκιο να φτάνουν σε τέτοιο συμπέρασμα. Είχαν άλλο εθιμικό δίκαιο και διαφορετική αντίληψη από μας για το δίκαιο στις διεθνείς σχέσεις. Σήμερα όμως η ίδια η φιλοσοφία μας μάς εξαναγκάζει να θεωρήσουμε εκείνο τον ηρωισμό των Φράγκων σαν μια απ' τις πιο ωμές πράξεις βίας που υπέστη ποτέ το διεθνές δίκαιο. Η δύναμη του χρήματος της Βενετίας ενώθηκε με την πολεμόχαρη οργή και τον τυχοδιωκτισμό των πλανόδιων ευγενών της Ευρώπης, για να καταφέρουν αυτό το καταστροφικό χτύπημα στο αρχαιότερο απ' όλα τα χριστιανικά κράτη. Πίσω απ' το φιλόδοξο ήρωα στεκόταν ο φιλόκερδος έμπορος, κι αυτός αποκόμισε τα μεγαλύτερα οφέλη. Η μοναδική ορθολογική σκέψη, που μπορούμε ν' ανακαλύψουμε σ' όλες τις σταυροφορίες των Λατίνων, ήταν το μεγαλόπνοο σχέδιο της Βενετίας να γεμίσει την ελληνική Μεσόγειο με το δίκτυο των πρακτορειών της και να πάρει στα χέρια της το μονοπώλιο του παγκόσμιου εμπορίου. Και η εξαπατημένη απ' τη διπλωματία του δόγη παποσύνη έσπευσε να εντάξει το τετελεσμένο γεγονός στο παγκόσμιο σύστημα της πνευματικής κυριαρχίας της. Ο Ιννοκέντιος Γ' είχε απαγορέψει κατηγορηματικά στους σταυροφόρους να επιτεθούν σε χριστιανικά κράτη και ιδιαίτερα

στο κράτος των Ελλήνων· είχε κιόλας αφορίσει τους ασυνεπείς κατακτητές της Ζάρας. Όμως οι έντιμες, θρησκευτικής φύσεως αμφιβολίες, που ανησυχούσαν στην αρχή τη συνείδηση αυτού του μεγάλου πάπα, δεν ήταν τελικά αρκετά ισχυρές κι ούτε μπορούσαν να είναι καθοριστικές, σε μian εποχή που ίσχυε το Ηρωικό αξίωμα ότι ο κόσμος δίκαια ανήκει σ' αυτόν που μπορεί να τον κατακτήσει με το σπαθί του. Ακόμα και οι ληστρικές επιδρομές των πειρατών, που έκαναν επιθέσεις σε ξένες ακτές, θεωρούνταν τον καιρό εκείνο τόσο λίγο υποτιμητικές, όσο και στον καιρό του ομηρικού Οδυσσέα, και κάθε βίαιη κατάκτηση που έκαναν οι ηγεμόνες ή οι ιππότες εξευγενιζόταν στα μάτια του κόσμου σαν ηρωική πράξη, γιατί έδειχνε δύναμη και αποφασιστικότητα.

Η λατινική σταυροφορία με την καθαρά πολιτική κατάληξή της ήρθε σε οξύτατη αντίθεση προς τα μυστικιστικά ιδανικά των πολεμικών προσκυνημάτων. Το απρόβλεπτο αποτέλεσμά της τρόμαξε τον πάπα, σύντομα όμως πρέπει να τον καθησύχασε η σκέψη ότι μια θαυμαστή συγκυρία τού επιτρέπει να ξαναενώσει την Ανατολή με τη Δύση σε μια μεγάλη χριστιανική δημοκρατία κάτω απ' την καθοδήγησή του. Έτσι ο Ιννοκέντιος έγινε στην αρχή μνησίκακος παρατηρητής και κατόπι κραταιός σύμμαχος και συνένοχος των κατακτητών της Κωνσταντινούπολης, που φαίνονταν πια σαν εργαλεία μιας έξοχης ιδέας· γιατί με την παποσύνη το κύριο ζήτημα ήταν η υποταγή της σχισματικής ελληνικής εκκλησίας, της μόνης μεγάλης εθνικής εκκλησίας που έθετε όρια στην πνευματική μονοκρατορία της Ρώμης. Αν υποτασσόταν αυτή, θα μπορούσε το προαιώνιο όνειρο της παποσύνης — έτσι παραλογι-

ζόταν — να γίνει πραγματικότητα.¹

Οι Φράγκοι δεν δείλιασαν διόλου μπροστά στη φοβερή προπέτεια, μετά την πτώση της πρωτεύουσας να μεταχειριστούν το ελληνικό κράτος σαν νόμιμη λεία τους. Αντί να εγκαταστήσουν μια ντόπια δυναστεία στην Κωνσταντινούπολη και μετά να συνάψουν μ' αυτήν τις πιο ευνοϊκές συνθήκες, ανακήρυξαν όλο αυτό το κράτος *terra di conquista* [λεία πολέμου], όπως περίπου σήμερα εμείς την Αφρική. Στις 9 Μαΐου 1204, σύμφωνα με το θέλημα του δόγη, που είχε το γενικό πρόσταγμα, ανακηρύχθηκε από τους Φράγκους εκλεκτορες ο άπορος κόμης Βαλδουίνος αυτοκράτορας της Ρωμανίας κι αμέσως μετά στέφθηκε στο ναό της Αγίας Σοφίας. Χωρισμένοι σε τρεις ομάδες, αυτοκράτορας, Βενετία και στρατιά των προσκυνητών, οι πολέμαρχοι μοιράστηκαν τις ελληνικές επαρχίες της Ασίας και της Ευρώπης, στα χαρτιά πρώτα και μάλιστα σύμφωνα με το έγγραφο που είχαν συντάξει τον Μάρτιο. Τις πιο παράξενες πολιτικές αλλαγές στον κόσμο τις έχουν προκαλέσει οι παρορμήσεις της πλεονεξίας ηγεμόνων και λαών· η ιστορία των κρατών έχει να επιδείξει μάλλον μιαν αλυσίδα από θηριωδίες και βιαιοπραγίες, παρά δημιουργικές αρετές. Η ανάπτυξη όλων των αυτοκρατοριών, που κάποια στιγμή στην ιστορία απόκτησαν μεγάλη δύναμη, αποδείχνει αυτή την αλήθεια. Θα 'ταν σκέτη υποκρισία, αν σήμερα αποδίδαμε το διαμελισμό του κράτους των Κομνηνών

1. Επιστολές του Ιννοκέντιου Γ' τον Νοέμβριο του 1204 στον Βαλδουίνο και στις 13 Νοεμβρίου στους επισκόπους της στρατιάς των προσκυνητών (*Breiquigny*, τ. Β', βιβλίο VII, σελ. 153, 201). Οι Βυζαντινοί αποδίδουν την έλωση της Κωνσταντινούπολης απ' τους Λατίνους απλά στο εκκλησιαστικό σχίσμα. *Χαλκοκονδύλης*, βιβλίο I, σελ. 7.

στην τραχύτητα εκείνου του αιώνα, τη στιγμή που και πριν από όχι πολύ καιρό, την εποχή του διαφωτισμού, μπόρεσε να διαπραχθεί από τον Φρειδερίκο το Μεγάλο ένα παρόμοιο έγκλημα ατιμωρητί. Μόνο οι ποσοτικές συνθήκες διαφέρουν. Γιατί τότε, στις αρχές του 13ου αιώνα, δεν διαμελίστηκε μια μικρή χώρα, αλλά η πιο μεγάλη και φημισμένη αυτοκρατορία του κόσμου, από μίαν ορδή τολμηρών τυχοδιωκτών, που στο στήθος τους άστραφτε το άγιο σύμβολο του Σωτήρα. Η βίαιη ανατροπή μιας σάπιας αυτοκρατορικής δυναστείας απ' τους Φράγκους εξηγείται και δικαιολογείται απ' τα ίδια της τα αίτια. Η τολμηρή ενέργεια των Λατίνων μετατράπηκε σε έγκλημα μόνο με τη βαρβαρική ερήμωση της μεγαλούπολης και στη συνέχεια με την υποδούλωση και το διαμελισμό του σώματος της ελληνικής αυτοκρατορίας. Αλλά και σχετικά μ' αυτό, η καταδικαστική απόφαση των μεταγενεστέρων θα μπορούσε να γίνει πιο ήπια, αν οι Φράγκοι στέκονταν ικανοί πάνω στα ερείπια αυτού που κατέστρεψαν να χτίσουν ένα βιώσιμο κράτος, και μ' αυτό το κράτος να δώσουν μίαν ώθηση προόδου στον ανθρώπινο πολιτισμό.

Το ένα τέταρτο αυτού του κράτους, δηλαδή η Κωνσταντινούπολη, η Θράκη και μερικά νησιά, έπεσαν στο μερίδιο του εκλεγμένου αυτοκράτορα. Τα τρία τέταρτα απέμειναν να μοιραστούν ανάμεσα στη Βενετία και τη στρατιά των προσκυνητών. Η Δημοκρατία του Αγίου Μάρκου εξασφάλισε όλα τα εμπορικά προνόμια που της είχαν παραχωρήσει παλιότερα με χρυσόβουλλα και κοντά σ' αυτά και δικαιώματα κατοχής των κυριότερων λιμανιών, ακτών και νησίδων. Ο δόγης, καίσαρας σημαντικότερος δίπλα στον ασήμαντο αυτο-

κράτορα, τον *primus inter pares*, από δω και πέρα ονόμαζε τον εαυτό του κύριο ενός τετάρτου κι ενός ογδού του συνόλου της αυτοκρατορίας της Ρωμανίας.

Στον αντίζηλο του Βαλδουίνου μαρκήσιο Βονιφάτιο, που έχασε το στέμμα της Κωνσταντινούπολης, δόθηκαν η ελληνική Ασία και η Κρήτη, που την κυριότητά τους του την είχε ήδη υποσχεθεί με έγγραφο ο νεαρός Αλέξιος. Μόνο που, επειδή παντρεύτηκε τη Μαργαρίτα της Ουγγαρίας, την ωραία χήρα του αυτοκράτορα Ισαάκιου Αγγέλου, επιθυμούσε για τον εαυτό του μιαν αυτοκρατορία σε καλύτερη μεριά και λιγότερο επισφαλή, στα Βαλκάνια. Ζήτησε απ' τον αυτοκράτορα τη Θεσσαλονίκη κι εκείνος, ξέροντας το συσχετισμό των δυνάμεων, αρχικά τού την αρνήθηκε. Η φράγκικη αυτοκρατορία απειλούνταν να καταστραφεί εν τη γενέσει της από πόλεμο ανάμεσα στον αυτοκράτορα και τον εξαγριωμένο μαρκήσιο, ώσπου ο Μέγας δόγης μαζί με άλλους βαρώνους προέτρεψε τον Βαλδουίνο να υποχωρήσει και να παραχωρήσει τη Θεσσαλονίκη. Ο Βονιφάτιος σε αντιστάθμισμα τού παραχώρησε τη Μικρασία και πήρε την πρωτεύουσα του Ιλλυρικού θέματος, με περιοχές της Μακεδονίας και της Θεσσαλίας, και την κυρίως Ελλάδα που έμενε ακόμα να κατακτηθεί — σαν βασίλειο με τιμαριωτική υποτέλεια στον αυτοκράτορα. Η ίδρυση του κράτους της Θεσσαλονίκης, που δεν μπορούσε να έχει παρά μόνο χαλαρότατους δεσμούς με το λατινικό Βυζάντιο, σήμανε την ίδια την καταστροφή της φράγκικης αυτοκρατορίας. Γιατί δεν δημιουργήθηκε μόνο μια αποκλίνουσα εθνική ομάδα, των Λομβαρδών, αλλά διακόπηκε και η [εδαφική] συνάρτηση της λατινοβυζαντινής αυτοκρατορίας με την [κυρίως] Ελλάδα και την Πελοπόννησο.